

JUSTYNA KILIAŃCZYK-ZIĘBA (Uniwersytet Jagielloński, Kraków),
JAKUB NIEDŹWIEDŹ (Uniwersytet Jagielloński, Kraków)

COMPANION TO EMBLEM STUDIES, ED. PETER
M. DALY, NEW YORK AMS PRESS, INC., 2008
(„AMS STUDIES IN THE EMBLEM”, NR 20), 632 S.,
BIBLIOGRAFIA, INDEKS NAZWISK

Badania nad emblematyką rozwijają się bujnie od kilku dziesięcioleci, poczynając od przełomowego studium Maria Praza *Studies in Seventeenth-Century Imagery* (pierwsze wydanie 1939). Szczególnie dużo dzieje się na tym polu od lat siedemdziesiątych XX wieku: ciągle ukazują się nowe monografie i bibliografie, reprints i edycje emblematycznych dawnych druków, tomy pokonferencyjne oraz kolejne roczniki pisma „Emblematika”. Powstają elektroniczne bazy danych i repozytoria, czerpiące z kolekcji bibliotek Europy i Ameryki Północnej. Do rosnącej stale kolekcji prac poświęconych kulturze emblematycznej dołączył jakiś czas temu obszerny tom pod redakcją zasłużonego badacza rozmaitych aspektów emblematyki Petera M. Daly’ego: *Companion to Emblem Studies*. Ta obszerna publikacja została poświęcona pamięci profesora Janusza Pelca, inicjatora badań emblematycznych w Polsce i jednego ze współautorów *Companion*.

Jak i inne książki, których tytuł zaczyna się od rzeczownika *companion*, także i to opracowanie ma służyć jako wszechstronne wprowadzenie w tematykę emblematyczną, a zarazem wspierać pogłębione studia nad przedmiotem przyciągającym uwagę uczonych wielu specjalności i wymagającym łączenia narzędzi badawczych wypracowanych przez różne dziedziny humanistyki.

Na książkę składa się dwadzieścia jeden artykułów napisanych przez uczonych z całego świata, badaczy uchodzących za znakomitych znawców em-

blematycznej tematyki, przy czym dominują artykuły pióra Daly'ego (cztery szkice i zamykająca książkę, bardzo użyteczna bibliografia „for further reading”).

Studia zgromadzone w *Companion to Emblem Studies* koncentrują się na trzech obszarach, można by więc książkę podzielić na trzy sekcje. Pierwsza w nich, obejmująca sześć artykułów, została poświęcona ogólnym rozważaniom nad wczesnonowoczesną emblematyką. Wprowadzenie pióra redaktora tomu przywołuje podstawowe pojęcia, kresli krótko genezę i historię gatunku, pokazuje, na czym polega bogactwo i siła emblematycznych kompozycji, wyjaśniając zarazem, skąd wzięła się niesłychana popularność *Emblematum libellus* Alciatiusa i prac następców mediolańskiego prawnika. W artykule *Emblem: An Introduction* Daly podsumowuje także dorobek dotychczasowej nauki o emblematyce i daje przykłady przejawów myślenia emblematycznego we współczesnym świecie. Bardziej zróżnicowane, przede wszystkim ze względu na zastosowane metodologie, są teksty poświęcone takim zagadnieniom jak teoria emblematu (Peter M. Daly), dorobek autorów piszących nie w językach narodowych, ale po łacinie (Karl A.E. Emenkel) czy twórców związanych z zakonem jezuitów (G. Richard Dimmler). W tych tekstach polskiego czytelnika uderzy zupełne lub prawie zupełne pominięcie w analizie przykładów pochodzących z Europy Środkowej i Wschodniej. Przykładem fachowy, ale i wybiórczy artykuł Stephena Rawlesa pod tytułem *Emblem Bibliography*, w którym wśród *Emblem Books by Country* nie znajdziemy niestety bibliografii pióra Pauliny Buchwald-Pelcowej.

W sekcji drugiej składającej się z dziesięciu studiów uczeni piszą o emblematyce, koncentrując się na określonych terytoriach: Daniel Russel przedstawia krótko kulturę emblematyczną we wczesnonowoczesnej Francji, Dietmar Peil – na terenach niemieckojęzycznych, Éva Knapp i Gábor Tüskés omawiają temat emblematu na Węgrzech, Els Stronks zajmuje się Niderlandami, Pedro F. Campa – Rosją, Simon McKeown – Skandynawią, Antonio Bernat Vistarini i John T. Cull piszą o emblematyce hiszpańskiej, a Mary V. Silcox o anglo-amerykańskiej. Pośród tekstów poświęconych emblematycznemu dorobkowi poszczególnych narodów i obszarów w Europie i Nowym Świecie znajdujemy także artykuł Janusza Pelca poświęcony dziejom gatunku w Rzeczypospolitej XVI i XVII stulecia – *The Emblem in Poland*.

Szkice te mają naturę lektur wprowadzających w zagadnienie zapowiedziane tytułem, lecz mimo wspólnego charakteru i właściwego wszystkim

owym tekstom ujęcia „terytorialnego” nie są napisane według jednego wzorca, co jest wynikiem nie tylko różnaitości materiału badawczego, którym dysponowali uczeni (trudno porównywać na przykład dorobek emblematyczny Francji i Rosji), ale także zainteresowań samych piszących, koncentrujących się zwykle na drukowanej książce emblematycznej i literaturze, a w różnym stopniu uwzględniających w swoich tekstach obecność emblematyki w sztukach plastycznych i kulturze materialnej dawnych epok czy świadectwa o emblematycznej mentalności albo obyczajach życia codziennego z emblematycznym myśleniem związanych.

Dla czytelnika ze wschodniej części Europy owa druga część tomu może wydać się co najmniej irytująca: twórczość emblematyczna została rozdzielona pomiędzy trzy kraje aspirujące do bycia lokalnymi „imperiami” kulturalnymi: Polskę, Rosję i Węgry. Wskutek takiego „rozbioru” Europy Środkowo-Wschodniej arcyciekawe emblematy tworzone w pierwszej połowie XVII wieku w Kijowie w ukraińskim Kolegium Kijowsko-Mohylańskim zostały zaliczone do emblematyki rosyjskiej, choć miasto to nie wchodziło wówczas w skład państwa carskiego. Jest to tym bardziej kuriozalne, że dorobek emblematyczny Rosji nie może równać się z bogactwem emblematyki ukraińskiej, nawet jeśli Ukraina nie była w wiekach XVII i XVIII samodzielnym bytem politycznym. Zarazem do polskiej emblematyki zostały zaliczone emblematy pisane w Wielkim Księstwie Litewskim (na przykład Aleksandra Teodora Lackiego czy Zbigniewa Morsztyna). Badacze białoruscy, chorwaccy, litewscy czy ukraińscy będą mogli stawiać temu opracowaniu słuszne zarzuty między innymi polonocentryzmu lub rosyjskiej imperialności. Wprowadzanie kolejnych rozdziałów na przykład *Emblems in Croatia* lub *Emblems in Ukraine* w celu dogodzenia ambicjom wszystkich narodów europejskich nie byłoby jednak właściwym rozwiązaniem. Warto byłoby raczej w ogóle odejść od dotychczasowych ujęć historii literatury przez pryzmat literatur narodowych.

Trzecia część książki, złożona z pięciu tekstów, zajmuje się związkami emblematyki z różnymi dziedzinami życia i sztuki. Znajdziemy w niej między innymi artykuły na temat obecności emblematu w kulturze materialnej (Peter M. Daly) lub relacji emblematu i flagi (Alan R. Young). Dobór tekstów w tej sekcji *Companion* wydaje się najbardziej przypadkowy. Niektóre z nich już tytułem przyznają się do tego, że badacz piszący o zagadnieniu bardzo szerokim i frapującym ograniczy się do jednego tylko terytorium czy obszaru kulturowego. Stało się tak w wypadku publikowanego już w innych opracowaniach szkicu Karla Josefa Hölgtena *Emblematic Title*

Pages and Frontispices: The Case of Early Modern England, który przykłady do swoich rozważań zaczerpnął z druków wytłoczonych w kraju o dorobku wydawniczym stosunkowo niewielkim i o peryferyjnym znaczeniu.

Podsumowując, *Companion to Emblem Studies* jest niewątpliwie pożyteczną publikacją, która powinna znaleźć się na półce każdego badacza zajmującego się emblematyką. Jednak książka tylko częściowo spełnia cele, dla których powstała: bycia panoramą i wprowadzeniem, czyli w miarę kompletnym podręcznikiem i zarazem rodzajem encyklopedii emblematyki. Są dwa powody, które niweczą ten ambitny zamiar. Po pierwsze, publikacja pozostawała w tyle za stanem badań już w momencie jej przygotowywania (przyznaje to pośrednio sam jej redaktor w *Preface*, s. XI–XII). Drugi powód jest taki, że poszczególni autorzy i redaktor ograniczają stan badań do tego, co są w stanie przeczytać, pomijając w ten sposób wszystko, co nie zostało zapisane w dostępnych im językach (na przykład po litewsku). O ile więc rozdziały z pierwszej części *Companion* dotyczące Europy Zachodniej lub początków emblematyki są prezentacją bieżącego stanu wiedzy, wprowadzeniem w problematykę i zarysowaniem głównych kierunków przyszłych badań, o tyle artykuły z dalszych części mogą się wydawać przestarzałe bądź cząstkowe. Dobrze jest, jeśli studia naukowe wzbudzają dyskusję lub pokazują fragment czyichś dociekań naukowych, jednak miejscem dla takich tekstów nie jest publikacja określana jako *companion*, lecz raczej „tom studiów”. I tym w istocie jest *Companion to Emblem Studies* – pożyteczną książką zbiorową, mającą podobne walory jak inne książki o emblematyce, na przykład *Słowo i obraz* Janusza Pelca lub *Studies in Seventeenth-Century Imagery* Maria Praza.